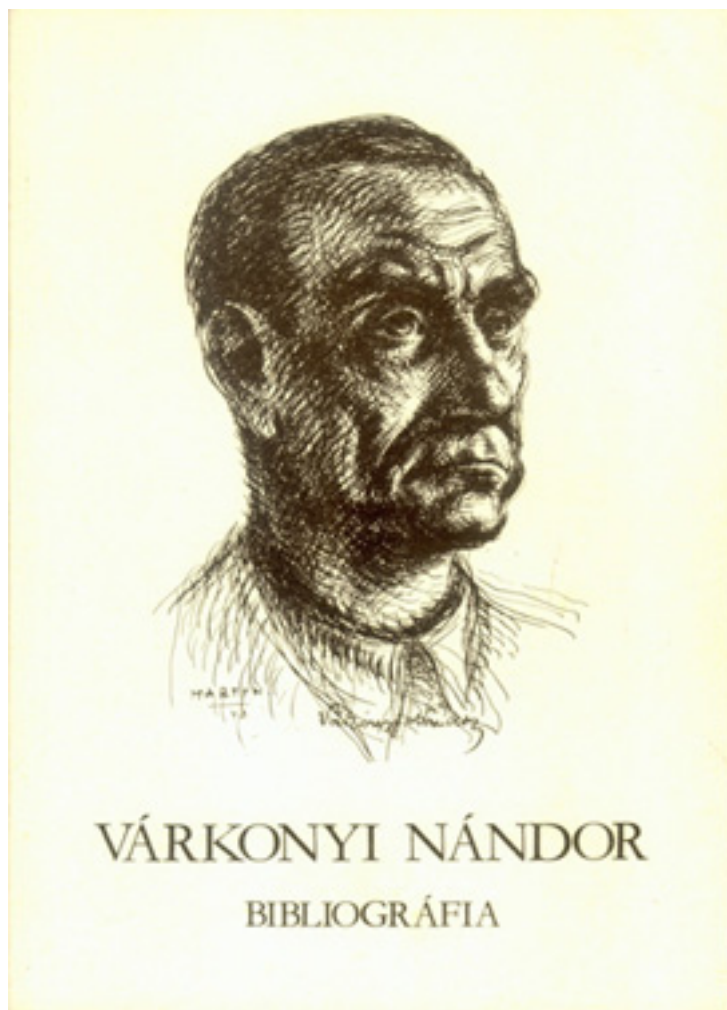

Miklóssy Endre
Gondolkodók a Magyar Évszázadból

Az egzotikumból érkezünk és a szolgálatba tartunk

(Karácsony Sándor)

A huszadik századot a magyar köztudat a kirekesztődésünk, pusztíttatásunk, haldoklásunk évszázadának tartja, ámde csodálatosképpen mégis van számunkra egy másik arca: a magyar nép legnagyobb teljesítményei is ehhez a századhoz kötődnek. Ezek közül az egyiket, bizonyos a legkiemelkedőbbet próbáljuk most körbejárni.

A valódi emberi teljesítmény sohasem öncélú, mértékét a mások számára végzett szolgálatban hordozza. A magyar gondolkodás számára ez a szolgálat segítség volt az alkonyodó nyugati kultúra megújításához. Várkonyi Nándor ezt mondja erről: "E kornak, amely óriási sikereinél talán még nagyobb kulturális kárt okozott, nem tehetünk szemrehányást egyoldalúsága miatt. De egy biztos: az eljövendő kor feladata alapján más lesz, mint a múlté volt; ezt a feladatot fel kell ismernünk és meg kell oldanunk."

Európában páratlan ismeretanyag halmozódott fel, átfogta az egész eddigi emberi kultúrát, ezt azonban egy hasonlóképp páratlan tájékozódásvesztés kísérte. "Minden korszak összevissza fecseg a szellemetekben" – mondta Nietzsche erről a helyzetről, a szellem atomizálódásáról. A vallásban szinkretizmus, a tudományban instrumentalizmus, a művészetben eklektika, a gazdaságban felhalmozás, a köznapi életben fogyasztás. És mindezek mögül hiányzik az, ami összefüggést tudna teremteni. Heisenberg hasonlatával: olyan hajó ez, amely teljességgel vasból készült, iránytűje ezért nem mutat semerre, és így kormányozni sem lehet, hiszen nem tudni, hogy mi merre van.

Ami jól látható e különös és ellentmondásos helyzetből, az egy új dogmatika kialakulása, amely sajátságos módon éppen a meghirdetett gondolkodási szabadságból nőtt ki. Amit a tudomány eredményeinek mondanak, az nem csekély részben csupán beidegződésekből, a gondolkodás renyheségéből, komolytalanságából, értékközömbösségéből, az igazság megismerési vágyának elfojtásából származik. Kutatások át nem gondolt eredményei, tabunak nyilvánított következtetések, vita nélkül lesöpört vélemények. A tét pedig óriási, mert bármit tesznek velünk, a tudomány tekintélyére hivatkozva teszik, amely szemlélatomást mintha átvette volna Isten hajdani helyét – bitorlóként „éppen az Értelemre hivatkozva, és ettől még hamisabb.

A huszadik században saját lábára álló magyar gondolkodás ebből a szellemi börtönből keresi a kivezető utat.

Fülep Lajos a "platonizmus végéről" beszél, arról, hogy immár nem lehet az általános esetből kiindulva rendezni a világot – vagyis egyebek között megbuktak a nagy világmegváltó ideológiák. A megismerésben és az alkotásban – részben Bergsonra támaszkodva – kimutatja a nem-tudatosan szelektáló intuíció kulcsszerepét. A megismerés végül is éppoly beláthatatlan módon tartalmazza a valóságot, mint ahogyan Leibniz írta az ő "monaszairól".

Szabó Lajos a széthulló szellemi területeket úgy akarja egyesíteni, hogy mindegyiket szembesíti saját szellemi alapjaival. Hiszen az alapok következetes végiggondolása vissza kell vezessen az egységes világhoz. Megállapítja, hogy "embernélküli világról" ellentmondásmentesen nem lehet beszélni, a modern természettudomány alapjai ezért logikailag hibásak.

Karácsony Sándor az igazság követelményét szintén az emberi világba való beágyazottságban ismeri fel. A világ, amelyről egyáltalán beszélni tudunk, kizárólag az emberi, személyek között létrejövő világ lehet. Jung ekképpen mutatta meg, hogy a világ keletkezését leíró genezismondák voltaképpen tudattörténetek, mert semmit, így a tudatot sem lehet a saját határain túl kiterjeszteni. (Igaz ez még a Big Bang-teóriára is.)

Hamvas Béla az újkori tudomány alapjának a szívtelen hatalmi ösztönt tartja, ahol maga a szándék az, ami eltorlaszolja az igazságot. A minden világismeret alapját jelentő intuíció az állatokban is megvan – Várkonyi erre bőséges példákat hoz fel –, és éppen a tudatosodás és a vele járó nyelvi kifejezés az, ami ezt csökkentheti és kiolthatja. De alapjában véve még így is az intuíció segít eligazodni a világban.

Várkonyi Nándor ezt mondja "paradicsomi ismeretnek", amit valamilyen összeolvadás, a világgal és a természettel való egység paradicsomi ősállapota jellemez. Arra figyelmeztet, hogy a világhódító tudománynak éppen saját módszertana állít korlátot a megismerésben. Hasonlata szerint, ha egy két centiméteres lyukméretű hálóval halásznak, akkor bizonyára nem találunk benne ennél kisebb halat, viszont mégis durva hiba lenne azt mondani, hogy ilyen hal nincs is.

A magát szabadnak, korlátoktól mentesnek tekintő újkori természettudományos szemlélet, amely lassan az emberi élet egész területét eluralta, valójában egész sereg olyan korlátot épített fel, amely elrekeszti a valóságos megismerés útját, és forrásává válik a világ összezavarodásának. Gondolkodóink ebben a helyzetben láttak neki a kivezető utak keresésének.

folytatás: <http://www.okotaj.hu/szamok/31-32/ot31-03.htm>

Fontosabb irodalom:

Darabos Pál: *Hamvas Béla, egy életmű fiziognómiája*. 1–3. köt. Budapest, 2002, Hamvas Béla Intézet.

Fülep Lajos: *A művészet forradalmától a nagy forradalomig*. 1–2. köt. Budapest, 1974, Magvető.

Fülep Lajos: *Művészet és világnézet*. Budapest, 1976, Magvető.

Hamvas Béla: *Scientia Sacra*. Budapest, 1988, Magvető.

Hamvas Béla: *Patmosz*. 1–3. köt. Szombathely, 1992–1993, Életünk.

Hamvas Béla: *Arkhai – Óda a huszadik századhoz*. Szentendre, 1994, Medio.

Karácsony Sándor: *A könyvek lelke*. Budapest, 1941, Exodus.

Karácsony Sándor: *A magyar észjárás*. Budapest, 1983, Magvető.

Karácsony Sándor: *Ocsúdó magyarság*. Budapest, 2002, Széphalom.

Miklóssy Endre: *Túl a tornyon, melyet porbul rakott a szél.* Budapest, 2001, Széphalom.

Miklóssy Endre: *Hamvas Béla.* Budapest, 2002, Új Mandátum.

Szabó Lajos: *Tény és titok.* Veszprém, 1999, Médium. (Pannon panteon.)

Várkonyi Nándor: *Elveszett paradicsom.* Budapest, 1994, Széphalom.

Várkonyi Nándor: *Az ötödik ember* 1–3.köt. Budapest, 1995 –1997, Széphalom.

Várkonyi Nándor: *Varázstudomány* 1–2.köt. Budapest, 1998 –2000, Széphalom.

Várkonyi Nándor: *Szíriat oszlopai.* Budapest, 2002, Széphalom.